

legjobbak egyike, a *Számmörtájm (love story)* mind a cím fonetikus írásmódjával, mind a zárójeles műfajjal-műcímmel beindítja azt a képzettársítássort, hamis, valós és kevert értelmezések azon konglomerátumát, amelybe a nyitó szó/név, a Gina L. már vagy beleviszi a Gina Lollobrigida-előképeket, előfeltevéseket, vagy nem, hogy azután – többek között – addig jussunk: „Hallom (olvasom), hogy Gina a szlovén alternatív színpad sztárjaként, Gina dr. Wagina, vagy valami ilyesféle idétlen lép fel, meg Szőröspina Nemokapitányként, és hogy együtt él ott egy hasonló dilis fazonnal...” A saját magával írmelő Gina dr. Wagina név obszcenitását maga mögé utasítja a középső, a dr. névelem meglepő közbevetése (és – más egyebek mellett – hogy a Gina a magyar olvasó számára az egyik legközismertebb műzsa-név. Vajda János epedett Kratochwill Georginájáé, aki maga is cirkuszban lépett fel műlovarnoként). E névalkotás módszere az egész novella megalkotottságának, sőt nagyrészt a könyvnek is írástechnikai, konstruktív modellje.

Balázs Attila kisprózájának enciklopédikus, antologizáló, kereszt- és hosszmet- szetes gyűjteménye a *Szép kis történetek*. A hasonló kiképzésű könyvek esetében üdvös az elolvasás helyett a beleolvasás, s mindig hozhat kellemes meglepetéseket az előre nem tervezett újraolvasás. De mert e mű inkább ismétli, meg nem haladja a kétezres esztendőkből írottakat (a *Kinek Észak, kinek Dél* kivételével), örömteli lenne már egy új *Balázs Attilát* olvasni. Nem bele-; el-. (*zEtna*)

TARJÁN TAMÁS

Nemzetiszocialista vázállam

HORVÁTH LÁSZLÓ IMRE: LETT ESTE ÉS LETT REGGEL

A 20. század második felében posztmodern gondolkodásként általánosított elmé- letnek nyomán általános a tapasztalat, hogy totalitás nem létezhet, és amennyiben valamely elmélet azt állítja önmagáról, hogy az, magyarán megpróbál bennünket meggyőzni arról, hogy előállt a mindenség egy totális magyarázatával, hogy olyan elvet állított fel, melyet fenntartás nélkül el kell fogadnia mindenkinek, akkor már elnyomónak, önkényesnek, sőt diktatórikusnak mondható. A náciizmus totális, abszolút elmélet, ennyiben egyfajta radikális modernizmus gondolkodásaként is leír- ható, mely a maga által felállított teória – az árja faj felsőbbrendűsége – szabályai szerint rendezzi el a világot, figyelmen kívül hagyva minden mást. Klaus Arme, kinek jegyzeteibe betekintést enged Horváth László Imre regénye, egy totalista, nemzetiszocialista teoretikus, aki a totális eszme szülötte és hordozója. A totális elmélet mint modernista gondolkodás pedig nem enged meg a magáén kívül más teóriát, ebben rejlik önmaga által feltalált általános érvényűsége, ami pedig ellen- kezik az emberi világ és gondolkodás követhetetlen sokféleségével, az eszmék pluralitásával, melynek létét már önmagában a nagy számok törvénye is bizonyít- ja – a végtelen számú ember (mert a születés folyamatos) végtelen története ugyanis erre utal. A sokféleség pedig a vitalitásból, a természettől ered. A náciizmus ennyi-

ben természetellenes, életellenes, radikális, machiavellista, pragmatista, evolucionista elmélet. Klaus Arme arról kívánja meggyőzni az emberiséget, hogy a nemzetiszocializmuson kívül semmi más nincs.

Teszi mindezt egy szemelvénytípusú összeállított, programmatikus, pszeudo-történelmi alapokon nyugvó naplóregény kereteiben, mely sokban emlékeztet a *Mein Kampf* struktúrájára, ugyanakkor egyfajta klasszikus ellenutópiaként lép fel. Érdekessége mégis, hogy a „romlott világ” képe hangsúlyosan a regényen „kívül” érvényesül, mert hiába enged az elbeszélő Arme más hangot is szóhoz jutni (Karl Maria Wiligut, Karol Wojtyła, Werner von Braun), az mindig naplóírás közben, az ő emlékezetén átszűrve válik az elbeszélés részévé. Így a *Lett este és lett reggel* implicit disztópiáját explicit utópiája előzi meg. A náci Németország megnyeri a világháborút, majd kelet és nyugat széttöredezett államainak romjain felépíti totális birodalmát. A szerző az alternatív történelmi regények alapvetően ígéretes és szemléletes, filozófiájukban dialogikus műveket ígérő tematikájához csatlakozik, melynek a szintén a náci világháborús győzelemből kiinduló Philip K. Dick regény, *Az ember a fellelővárban* az egyik alapműve.

A könyv borítóján látható ábra az Ahnenerbe címere, mely az árja faj körüli kutatásokkal foglalkozó intézet volt Németországban, s melyet 1935-ban alapított többek között Heinrich Himmler. Ennek volt az elnöke 1937-től az a Walther Wüst, aki a regényben az elbeszélő édesapjával karöltve már a kezdetektől fogva figyelemmel kíséri és egyengeti a fiatal Klaus pályáját, aki a későbbiekben, apja után elnyerve a posztot, maga válik a céggé táguló és egyszerre profanizálódó, ugyanakkor a náci propaganda szemszögéből mérve meghatározó intézménnyé szakralizálódó szervezet vezetőjévé, melynek felemelkedése a nemzetiszocialista világhatalom egyik alapvető mozzanata lesz a regényben. Klaus naplószemelvényei az önéletírás, illetve a hatalomtervezés machiavellista módszereinek náci köntösbe és környezetbe bújtatott változatait teszik ki. A *Lett este és lett reggel* tehát naplóregény, értekező, de jellemzően nem cselekményes, az utólagos lejegyzés sűrítettségéből, szelektáltságából és folyamatos értelmezettségéből fakadóan kissé felsoroló jellegű szöveg.

Horváth László Imre regénye a nagy történelmi önmegismerés nulladik órájában, Isten elalvásakor, egy történelmi szingularitás pillanatában játszódik. Az alternatív valóságban Sztálint megölik lázongó hívei, Hitler bevonul Moszkvába, a németek Auschwitz romjain felhúzzák a birodalom gazdasági motorjaként pőfögő Reményváros (Hoffnungsstadt) kéményeit, ahol zsidók, szlávok és egyéb nem-árja népek robotolnak többek között Joseph Mengele felügyelete alatt a náci világuralomért. Felállítják az eutanáziát kínáló Seneca-intézeteket, ahová a megfáradt árja nép bármikor megtérhet az örök nyugalom elnyerése kedvéért, ezenfelül kedvtelésből és képzés gyanánt tartanak a szabadon engedett rabok után erdei hajtóvadászatokat. Mindemellett létrehozzák donortáborukat is, ahol a birodalmi vezetők potenciális szervdonorait tartják életben kivételes körülmények között. Arme és az Ahnenerbe, a jól ismert hatalmi szervek mellett ezalatt hozzálátnak egy olyan metafizikai környezet megalkotásához, mely képes érvként szolgálni a *reich* és az árjaszellem bolygószintű elfogadtatásához. Klaus olyan posztot foglal el, mely a történelemből ismert náci Németországban nem létezett, par excellence ideológus,

„a maszkok mestere, aki átírhatja a játékszabályokat, miközben megalapozza és előkészíti az utat a nyílt hatalomhoz” (227.), alapvetően pedig történész, a római és a germán mitológiák kutatója. Doktori értekezése ideológiai alapmű, mely akár csak a kötet maga, „történelmi esszék laza láncolata” (85.). A háborús összefoglalók és az életútját bemutató részletek mellett gondolatai a regényben programszerűen kifejtve, illetve egyes humánusabb elmékkal való társalgása közben fejeződnek ki. (Ez utóbbit leszámítva mindez a *Mein Kampf*-ot is jellemzi, mely egyszerre önéletrajzi, történelmi és programmatikus szöveg – emiatt a hasonlóság.) Jelleme a mű során semmiféle fejlődést, a megértés, az empátia vagy a belátás értelmében nem mutat. A történelem számára Isten megnyilatkozása, „Isten akarata mindig az eseményekben mutatkozik meg” (95.) – fogalmazza meg Klaus, aki feladatai között a kereszténység mint nagyszabású zsidó összeesküvés radikális megreformálását tartja a legfontosabbnak, ezen belül is a szeretetnek az aláaknázását, melyet a vallás egyedüli filozófiai magjaként, így újra meg újra felbukkanó, kezelendő problémájaként tart számon (187.). S bevallja ugyan, hogy a nagy birodalmak határait a juliuscaesarok militáns terjeszkedése vonja meg, hosszú távú fennmaradását mégiscsak a tiberiusok alapos, vaskezű propagandamunkája biztosíthatja. Elvakultságát olyan történelmi példákkal palástolja, melyek tanulsága szerint egy nép fennmaradásának ténye segít szemet hunyni az apák bűnei felett, ahogy a norvégok is szemet hunytak a vikingek, az észak-amerikaiak pedig az őslakosokat lemészároló elődök tettei felett (193.). A népmítosz alapító és közösség-összetartó mozzanatának fontossága munkál ebben a gondolatban, melynek egyáltalán nem célja, hogy a nép nagyságát és egységét a tényekre és a múlt megértésre alapozza. Klaus elvakultsága ugyanakkor készen kapott szemléletében is tükröződik. A berchtesgaden-i sasfészek Asgardhoz (mely az istenek egyik városa a germán mitológiában) (46.), valamint az auschwitz-i, pontosabban a hoffnungsstadi kémények titánokhoz való hasonlítása egészen hátborzongató: „büszke gigászok és titánok, akiket az eget tartják”, „mitikus emberevő óriások, akik előmásztak alvilági börtönükből, hogy letaszítsák az isteneket és elfoglalják az eget” (155.).

A regény csúcspontja az a hosszabb fejezet, melyben Klaus már mint érett náci vezető vitázik az ekkortájt színre lépő Karol Wojtylával. A vallások megfojtásának praxisa közben Klaus kedvenc időtöltései közé tartozik ugyanis a papokkal való eszmecsere, mely szerencsésnek mondható a regény eszmeorkánjában, amennyiben e beszélgetések teret engednek a náciizmus más gondolkodásmódokkal való ütköztetésének. A közte és Wojtyla közt zajló beszélgetésben, amely esetén csak az egyik oldalnak (Arménak) a megértéstől való elzárkózása akadályoz meg abban, hogy igazi vitává váljon, a génefasizmus és a szeretet krisztianizmusa találkozik. Klaus magát pragmatista politikusnak nevezi, mely beállítódás eleve megszabja a másikkal való megértő konfrontáció lehetőségeit. Ő az egyszerűséget, a kultúra elitista-evolucionista felfogását követi és kínálja fel a népnek; egy isten ködképe helyett a látható, tudományos hatalmat. Célja, hogy megszabadítsa az emberiséget az örökkön kétséget ébresztő, istenhívő, primitív létezésről (256.), helyébe pedig a békének a minden eszközt megragadó, radikálisan pragmatikus kivitelezhetőségét (261.), a jóllakottságot és a faji perfekció kilátásait állítaná. „Ahogy a kenyér és a cirkusz is lassan közönyössé tette a római plebszet a régi istenek tisz-

telete iránt, ugyanúgy a megfelelő kényelem, jóllakottság, anyagi biztonság és emellett a szórakoztatás különböző fajtái a birodalmi tömegeket is el fogják vinni az oltároktól.” (106.) Wojtyła ezzel szemben a kereszténység alapelvét, a „szeresd felebarátodat” imperatívuszát bővíti egyetemes elvvé, mely az élők életre való jogát tartja fenn, mindenféle beavatkozó, materialista kulturális gyakorlati elv ellenében. Legfőbb különbségük azonban abban rejlik, hogy míg Wojtylának a lélek hallhatatlanságába vetett hite és az ennek megfelelő életvitel, addig Armének a szabad élethez való jog alapelvének a tagadása és saját szélsőséges gyakorlatiasága prefigurálja világmegértését. Végig ott lebeghet ugyanakkor a remény az olvasóban – akárcsak Reményváros lakóiban –, hogy Arme talán képes lehet Paulusszá válni, esetleg összeomlik (mint Wiligit), megtér, belátja az embertelenséget, s ez a „reményszál” talán az egyetlen, mely végig érzelmi érintettségre és odafigyelésre készíti az érdeklődőt a már-már ismertetői szárazságig lecsupaszított „történet” olvasásakor. Ám ez nem következik be. S a háromszáz oldalnyi szöveg egyetlen sokkos pillanata és élménye így egy pontba sűrűsödik. A vége utáni döbbenetbe, hogy a főhős semmiféle belátást nem mutat, ami végül is kerek művé zárja a *Lett este és lett reggel* című írást, mely így is csak mint gondolati mű marad felejthetetlen, regényként sokkal kevésbé. Ennek több oka van.

Az eszmék felvonultatása és a környezet bemutatása a disztópikus jövőben vagy alternatív történelemben játszódó regények esetében nélkülözhetetlen. Ez – úgy gondolom – e könyv esetében részben szerencsétlenül teljesült, Horváth László Imre regénye ugyanis jellemzően kimerül a nemzetiszocialista disztópia metaszintű bemutatásában, mely felemészti a szöveget. Arme elbeszélései és alternatív valósága a világháború egy pontján térnek el az ismert eseményektől, hogy a háború megnyerésén, a végső megoldás és a náci propaganda és metafizika globálissá terjesztésén, valamint a kereszténységgel való viszonylag sikeres leszámoláson túl, egy bolygószintű birodalom létrehozásáig számoljanak be a lényegről. A tömör és sommás történelmi skiccek olvasása általában éppen attól érdekes, hogy tudjuk, ami benne foglaltatik, az megtörtént, viszont ez, hasonló stílusban, egy fiktív, pontosabban alternatív történelmi narratíva esetében nem feltétlenül áll fenn. Nehéz úgy hinni a *Lett este és lett reggel* szövegének, hogy tulajdonképpen nincs története, alig tesz epizodikus kitérőket (leszámítva talán Arme franciaországi útjáról szóló beszámolóját), emiatt távolságtartó, nehezen átélhető, így izgalmas ötletei ellenére sem képes fenntartani az olvasói érdeklődést és érintettséget maradéktalanul. Koncsik Anita is kiemeli kritikájában, hogy a szerző bizony túlzásba esik az áltörténelmi háttér – öncélúvá váló – felvázolása során. (Koncsik Anita, *Egy disztópikus REM-fázis*, <http://www.szellekkeponline.hu/irodalom-kritika-konyv-album/3386/>.) Így bizonyos szempontból a regény csapdába esik a remek ötlet és a megírhatósága között tátongó bizonytalan térben. A komoly háttérkutatás, Hitler nevének emlegetése és a katasztrofális náci állam víziója önmagában még nem garancia a remekműre. A szerző a vele készült interjúban mindenesetre megjegyzi, hogy tartózkodni kívánt a hatásvadászattól, amennyiben azt a nácizmus kapcsán obszcénnek tartja (<http://www.litera.hu/hirek/-74077>), mégis úgy tűnik, hogy a hétköznapi életre, a részletek erejére, a kiterjesztett náci állam mikrokultúrájára többségében fittyet hányó szöveg mintha mégis azzá válna amiatt, hogy kizárólag a

náci világháborús győzelem olvasói döbbenetre rájátszó alternatívájára épít, melyen kívül legfeljebb Klaus és Wojtyła izgalmas vitáját tudja felmutatni. A *Lette este és lette reggel* gondolatilag mindenképp érdekes, mindazonáltal kevésbé érvényesül regényként, mely alól a napló műfaji sajátosságai, a folyamatosan reflektált utólagosság, valamint az ebből fakadó szelekció és tömörítés, a gyakran sűrített történetelbeszélés csak részben mentik fel. A hatásvadászattal kapcsolatosan éppen a regény egy mondata válik idézhetővé: „Persze elég egy félmondat a Führer nevével, az ilyesmi mindig telitalálat.” (173.)

Horváth László Imre művének érdeme ugyanakkor, hogy éppen azokra az emberi változókra mutat rá – az eltörlésükre való törekvések folytán –, melyek egyébként megkerülhetetlenek, s a modernizmus hajnalán folyamatos kritika alá estek – gondolva itt a vallásra és az ideológiák szerinti (állam)berendezkedésekre, az alapvető metafizikai késztetésekre, melyekre a regényben szereplő Wojtyła is utal. Fontos továbbá, hogy bár a kereszténységet (ezzel együtt úgy vélem, minden olyan más vallást, mely a *másik* létének tiszteletére buzdít) a náciizmus ellenpólusaként mutatja be, de nem kizárólagosan követendő útként jelöli meg. A regény gondolati értelemben éppen azáltal válik plurálissá, vagy ha tetszik: polifonikussá, hogy a totalitásra, az abszolút állásfoglalásra való törekvést, annak ellenére, hogy minden gondolat a náci főhős szűrőjén megy át, elkerüli. Sajnálatos ugyanakkor, hogy ez a „szűrés” vagy regényimmanens „szelekció” nem válik problémássá a szövegben. Klaus Arme radikális pragmatizmusa mint gondolati alapvetés mindenestre (el)rettentő példa, amennyiben azt a tömeggyilkolásra és a világalomra való törekvés legitimációjára használja fel, szélsőséges eszmeiségének példaértéke pedig éppen a gondolati totalitásra törekvés kritikája. Mint a „szeresd felebarátodat” humánaxiómájának ördögi másika, újra meg újra rámutat emberi hiányosságokra, melyekkel kapcsolatban örök kérdés, hogy megoldani vagy elfogadni kell-e őket. Akárcsak a gondolati sokféleséget és a lezárhatatlan metafizikai késztetést. A római kori keresztényüldözés és a birodalmi elnyomás megismétlődése – Wojtyła regénybeli szavaival – újra elhozzák a bibliai időket. Ennek megfelelően fogalmazódnak meg Klaus utolsó mondatai is: „A harcunk mindvégig reménytelen. A betegség újra el fog terjedni, Karol Wojtyła irgalmas istene fog diadalmaskodni.” (291.) Számítani kell rá, hogy az örök metafizikai késztetés nem nyugszik, és az önmagába dőlő totalitás és rabszolgaság pluralitást és szabadságvágyat szül. Wojtyła irgalmas istene előbb-utóbb felébred. A szingularitásra, mely olyan esemény, mikor „az idő és tér dimenzióját egy jelenség egy ponton összezavarja, mert azon ponton a változás vagy mozgás mértéke végtelenné nő vagy sűrűsödik” (263.), egy másik szingularitás, az új biblikus idő eljövetele lesz a válasz (241.). Ennek megfelelően krisztusi figura bukkan fel a lágerek között, akárcsak Tiberius egykori birodalmában. Viszont ezt a történeteszálát is elkeni a szerző, ismét esélyt sem adva az olvasónak az elmondottak kapcsán való érzelmi állásfoglalásra. A mű így bátor témaválasztása ellenére is jórészt megmarad a nem teljesen egyedülálló gondolatoknál és a regény metaszintjének ismertetésénél. (*Magvető*)

1%

A személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII. törvény jogot ad a magánszemélyeknek arra, hogy befizetett adójuk – törvényben meghatározott részének – közcélú felhasználásáról a törvényben megjelölt kedvezményezett javára nyilatkozatban rendelkezzenek.

Az *Alföld Alapítvány* 2013-ban az irodalom barátai, a lap törekvéseivel szimpatizáló olvasók 16.132 Ft-tal támogatták a folyóirat zavartalanabb megjelenésének érdekében. Megköszönve segítségüket, arra kérjük olvasóinkat, továbbra is éljenek a kulturális fórumok támogatásának lehetőségével, s idej jövedelemadójuk 1%-os kedvezményezettjeként az

18540831-1-09 adószámú

Alföld Alapítványt tüntessék fel.

Főszerkesztő és felelős kiadó: ACZÉL GÉZA

Kiadja az Alföld Alapítvány megbízásából az Alföld szerkesztősége

Tipográfia: Kass János

Szedés, tördelés: Alföld szerkesztősége. Nyomás: PIREHAB Nonprofit Kft. Nyomdaüzeme, Debrecen

Felelős vezető: Becker György vezérigazgató

Index: 25 901 ISSN: 0401—3174

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 4024 Debrecen, Piac u. 68. Telefon és fax: (52) 412-626 — Postafiók száma: 4001 Debrecen 144. — Kéziratot nem őrünk meg és nem küldünk vissza. — Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág. Előfizethető közvetlen a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján, Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál (Bp., VIII. ker. Orczy tér 1. tel.: 06 1/477-6300; postacím: Bp., 1900). További információ: 06 80/444-444; hirlapelofizetes@posta.hu — Évi előfizetés 7200 Ft, félévi 3600 Ft. — Befizetéskor minden esetben kérjük feltüntetni az *Alföld* irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat nevét.